

Samenwerking tussen pastores en imams c.q. geestelijk verzorgers gebeurt meestal op incidentele basis. In dit nummer van Begrip willen we enkele vormen van meer structurele samenwerking belichten. Deze zijn het verst gevorderd in het categoriale pastoraat. De interviews laten zien dat sommige ziekenhuizen hierin voorop lopen. Het Universitair Medisch Centrum Utrecht kreeg zelfs een internationale prijs voor de multiculturele geestelijke verzorging. Helaas hebben de Nederlandse media hier weinig aandacht aan besteed.

Maar ook binnen justitiële inrichtingen zoals het grenshospitium in Amsterdam en in het onderwijs in België schrijft interreligieuze samenwerking voort. Hier vindt dus geen clash of civilisations plaats maar een samenklank van godsdiensten en culturen.

Karel Steenbrink, sinds 1 maart hoogleraar Interculturele Theologie aan de Universiteit Utrecht, verlaat de redactie vanwege zijn nieuwe functie. Een hartelijk woord van dank is op zijn plaats voor zijn altijd actieve bijdrage sinds 2001 als (eind)redacteur.

Esther Struikmans treedt toe tot de (kern)redactie. Ze is theologe met als specialisatie de dialoog tussen jodendom, christendom en islam, alsmede oecumenische betrekkingen. Zij woonde onder meer in Oeganda, Libanon en Syrië.

Charles de Foucauld (mgr. Cl. Rault)	140
Integratie binnen vier muren (Esther Struikmans)	144
Is een imam ook pastor? (Jacqueline van Meurs)	152
Samenwerking in het Vlaamse Gemeenschapsonderwijs (S. Lambregs)	161
Boekbespreking	171
Moslims hier en daar	175
Evenementen	179

Charles de Foucauld: de universele mens zalig verklaard

door Claude Rault, bisschop van Laghouat (Algerijnse Sahara).

Op 13 november 2005 zal dan eindelijk de zaligverklaring plaats vinden van Charles de Foucauld in de Sint Pieter te Rome. De oorspronkelijke datum van Pinksteren was vanwege de dood van Johannes Paulus II verzet. Benedictus XVI heeft besloten om zaligverklaringen een meer bescheiden en plaatselijk karakter te geven.

Desondanks is voor deze verklaring toch voor Rome gekozen om beter de roeping van deze ‘universele broeder’ te laten uitkomen. Want in deze zin heeft Charles geleefd in navolging van Jezus.

Het heeft veel tijd en aarzelingen gekost om deze erkenning te krijgen van de universele kerk. Komt het omdat hij te veel heeft geschreven of te nauw is verbonden met de Franse kolonisatie? De vertraging heeft hier wel mee te maken. Onze kerk van Algerije had geen haast om deze zoon uit het Franse koloniale tijdperk als ‘zalig’ verheven te zien. Ze heeft afstand moeten nemen van die tijd om zich anders op te stellen dan als overlevende van een koloniale kerk of voortzetting ervan.

Tien jaar van geweld hebben een verandering tot stand gebracht en duidelijk gemaakt dat deze kerk diep in het hart van het Algerijnse volk geworteld wil zijn. Haar bloed is gemengd met dat van de slachtoffers van terrorisme want ze weigert het land te verlaten ondanks dreiging door gewapende groepen en druk van buiten af. Heeft ze door deze eigenzinnige solidariteit een vorm van burgerschap verworven? Hoe dan ook, ze is een nieuwe weg ingeslagen die ze slechts kan voortzetten in partnerschap met en van binnenuit het Algerijnse volk en in naam van haar roeping: uitdrukking geven aan de universele broederschap, over religieuze en nationale grenzen heen.

Onze kerk van Algerije is verlost van haar koloniale keurslijf. De nieuwe golf van haar vaste leden komt vanuit heel de wereld. Algerijnse geschiedschrijvers herzien de oude geschiedenis, waarop Augustinus, zoon van dit land, zijn stempel heeft gedrukt. De kerk is nu minder zichtbaar en bekend dan vroeger. Ze blijft fragiel en kwetsbaar door het kleine aantal leden. Maar het is juist in deze context dat ze nieuw leven heeft kunnen blazen in het verloop van de zaligverklaring zonder al te veel de onvermijdelijke terugslag te hoeven vrezen rond de complexe figuur van Charles de Foucauld. Hij was immers een man van veel wendingen en wegen, iemand van onthutsende tegenstellingen, volgens sommigen een teken van tegenspraak.

Als officier was hij lui en middelmatig maar kon ook lef hebben. Om zijn ontdekkingsreis als wetenschappelijke avonturier in Marokko voor te bereiden werkte hij 16 uur per dag. Tijdens die reis zwierf de elegante graaf rond als jood vermomd. Het voorbeeld van vrome moslims, biddend in de woestijn, deed hem terugkeren naar het geloof van zijn jeugd. Zijn missie-ijver was groot maar hij respecteerde de moslims. Hij was mysticus maar ook erg praktisch; hij werd een taalspecialist van het Touareg Berbers. Hij was kluizenaar maar had veel contacten. Hij was overtuigd Fransman maar leefde dicht bij het volk, dat zijn leven redde. Als vriend van het leger gaf hij militairen advies voor een betere administratie. Als vriend van de Touaregs wilde hij hun vooruitgang. Hij droomde ervan martelaar te worden maar werd gedood door een wacht die in paniek raakte. Zo veel tegenstellingen zijn misschien te veel om te kunnen slagen voor een examen van heiligheid. Sommigen doen verwoede pogingen om dit nauwelijks opgerichte beeld omver te halen. Aanhangers van geweldloosheid spannen tegen hem een proces aan zonder verzachtende omstandigheden. Anderen, christenen, bereid om het Heilig Hart in het vaandel van de (Franse) Republiek op te nemen, staan klaar als vaandeldrager met hem als bannier. Zijn meest trouwe leerlingen voelen soms een zekere gêne om

hem ‘zalig’ te zien. Bescheiden als ze zijn, waren ze hier niet op uit. ...Het is dus een zaligverklaring die veel mensen beroert en nogal wat emoties oproept.

Dit alles zou ons iets kunnen zeggen over heiligheid. We zijn te snel geneigd heiligheid gelijk te schakelen met volmaaktheid, hoe subliem ook, zelfs op menselijke schaal. Alleen God is volmaakt. Voor de mens is volmaaktheid slechts een zinderend verlangen om Gods volmaaktheid naderbij te komen, niet de voltooiing ervan te realiseren. Het blijft een vaak pijnlijk reiken naar het onmogelijke. Heiligheid is het grootste goed voor de ander te willen zonder dit echt tot stand te kunnen brengen.

Charles de Foucauld was geen volmaakt mens, verre van daar. Wij betreuren zijn dwaze jeugdstreken en zijn misstappen als volwassene, zelfs na zijn bekering. Misschien geeft hij een menselijker, zelfs kwetsbaarder gezicht aan heiligheid. Niet alles was een succes in zijn leven, zelfs niet bij de grootste hoogtepunten. Hij heeft zich niet altijd los kunnen maken van zijn militaire reacties. Hij kon de toekomst van de Hoggar en het zuiden van Algerije alleen maar zien in een koloniaal kader, hoe menselijk ook. Kan men hem verwijten dat hij een kind van zijn tijd was? Tegen een eminente gesprekspartner die Charles een zanger met een loflied op de kolonisatie noemde, zei Monseigneur Teissier “Nee, hij was een zanger met een loflied op de universele broederschap in de context van de kolonisatie”. Toch is hij door een aantal zaken en aspecten van zijn persoonlijkheid voor ons herkenbaar en dichtbij. Zijn diepste innerlijk en zijn radicale keuzen waren erop gericht God te dienen en zijn ‘liefste Jezus’. Zijn zorg ging uit naar de armsten en die het verst waren. Hij bracht uren lang door in gebed en aanbidding. Hij nam dagen de tijd om mensen te ontvangen als zijn broeders. Geestelijk heeft hij lang gezworven op zoek naar zijn roeping. Eindelijk een heilige op gelijke voet, ook al is hij onnavolgbaar. “Men herkent de boom aan zijn vruchten”, zei Jezus. Deze vruchten zijn te vinden in de religieuze families van mannen en vrouwen, voortgekomen uit de diepe intu-

itie van Charles. Deze ‘kleine broeders’ en ‘kleine zusters’ zijn verspreid over de hele wereld tot in de verste uithoeken. Ze bevinden zich in delen van de bevolking met wie niemand contacten onderhoudt, en in die stadswijken waar de Kerk zelf het minst aanwezig is. Hun aanwezigheid gaat tot de grens van het mogelijke.

Maar ook duizenden priesters en leken hebben in Charles’ boodschap ontdekt hoe het Evangelie laagdrempelig geleefd kan worden, in het broederlijk delen, de zorg voor de kleinsten en in zwijgzame aanbidding.

Ten slotte zijn er nog die mannen en vrouwen die geen lid zijn van zijn geestelijke familie of zelfs niet van een godsdienst maar toch de grootheid hebben ontdekt van zijn persoonlijkheid en zijn geestelijke diepgang.

‘Gelukkig’ is deze Charles, die al tastend en dorstend naar eenzaamheid en relaties, met zijn grote liefde voor God en de naaste, ons vandaag nog de weg wijst van universeel broederschap. Hij nodigt ons uit onze kouwelijkheid, onze geruststellende grenzen, ons klein geestelijk comfort te verlaten en de talrijke uitdagingen op te nemen waarmee hij geworsteld heeft zonder altijd te slagen. Het is aan ons verder te gaan op de uitgestippelde weg.

Artikel uit La Croix, 30.8.2005, vertaald door P. Reesink.

Esther Struikmans had een dubbelinterview met imam Saïd Abajtit, geestelijk verzorger, en Ferdinand van Melle, justitiepredikant. Beiden werken samen in het Grenshospitium Tafelberg te Amsterdam. Het interview laat zien hoe de integratie moslims-christenen binnen de vier muren een voorbeeld kan zijn voor de Nederlandse maatschappij'.

Het grenshospitium aan de Tafelbergweg te Amsterdam is een van de zeven detentie- en uitzetcentra voor niet-toegelaten / uitgeprocedeerde asielzoekers en illegale vreemdelingen in Nederland. Binnen de muren verblijven 140 vreemdelingen (meest mannen, maar ook enkele vrouwen en jonge kinderen tussen 0 en 6 jaar) die op grond van art. 6 van de Vreemdelingenwet geen toegang hebben tot Nederland. Zij zijn na hun aankomst op Schiphol verhoord en direct doorgestuurd naar dit grenshospitium, omdat hun asielverzoek geen enkele kans maakte.

Geen illegale feiten

Formeel behoren de grensgevangenis- sen niet tot Nederlands grondgebied,

met onder meer als consequenties dat de wettelijke regel die cellulaire detentie van kinderen tussen 0 en 16 jaar (reizend met één of twee ouders) verbiedt, juridisch omzeild kan worden én dat de hier gedetineerde vreemdelingen het Nederlands grondgebied nooit betreden hebben. Daarmee is direct helder dat zij dus ook geen 'illegale feiten' op Nederlands grondgebied gepleegd kunnen hebben, zoals het illegaal in Nederland werken of verblijven, én dat zij de Nederlandse samenleving en taal niet uit eigen ervaring kennen. Hierin verschillen zij in het algemeen van de zgn. illegale vreemdelingen, die in enkele andere detentiecentra op grond van art. 59 van het vreemdelingenrecht zijn ondergebracht: dit betreft veelal vreemde-

lingen die al geruime tijd, vaak met hun gezin, in Nederland (illegaal) hebben verbleven en gewerkt. Het detentieregime voor deze laatste groep ('art. 59') is strenger dan dat voor de bewoners van het grenshospitium ('art. 6') en lijkt in praktijk sterk op dat voor gedetineerden met een criminele achtergrond.

Prikkeldraad

Niettemin is ook het verblijf van de 'bewoners' van het hospitium aan de Tafelbergweg zwaar en aan vele beperkingen gebonden. In vergelijking met een 'gewone' gevangenis ogen de buitenmuren en de luchtplaats weliswaar iets minder deprimerend, maar ook hier zijn prikkeldraad, zeer talrijke bewakingscamera's en detectiepoortjes voor bezoekers in het oog springende elementen van het detentieregime. De structurele onzekerheid over detentieduur en over persoonlijke toekomst en veiligheid, evenals de veelal ingrijpende gebeurtenissen die men heeft meegemaakt voorafgaande, tijdens en na afloop van de vlucht naar Nederland,

maken de detentie voor vreemdelingen dikwijls zelfs zwaarder (in psychisch opzicht) dan voor mensen met een criminele achtergrond.

Geraakt

Ook voor de protestantse justitiepredikant Ferdinand van Melle, werkzaam in het grenshospitium Tafelbergweg, is dit laatste punt een kenmerkend verschil tussen een 'gewone' gevangenis en een vreemdelingengevangenis: uit eigen ervaring kent hij, als justitiepredikant, die beide soorten detentiecentra en ervaart hij zijn huidige werkzaamheden als beduidend zwaarder dan die onder 'criminelen'. "De gesprekken met de gedetineerden hier hebben een eigen zwaarte, er is meer verborgen wanhoop en een sterke onzekerheid ten aanzien van de toekomst. Ook merk ik als geestelijk verzorger binnen deze context dat ik sterker geraakt word door wat de mensen hebben meegemaakt en daar nog eens bovenop de hardheid van het detentieregime." Zo vertelt Van Melle over de soms gewelddadige uitzettingen van vreemdelingen die vanuit de

isoleercel al dan niet vastgebonden op het vliegtuig worden gezet. “Dergelijk optreden wordt gerechtvaardigd door te wijzen op het recht op bescherming voor het begeleidend personeel, zoals vastgelegd in de CAO, en dat is terecht maar het roept bij mij wel vragen op: hoe schril staan belangen tegenover elkaar op deze werkplek?”

Veilige haven

Zijn collega-geestelijk verzorger, imam Saïd Abajtit, wijst op een andere kant van de zaak: “Het is maar goed dat wij hier wél werken als geestelijk verzorgers: wij spelen namelijk een belangrijke rol bij het handhaven van de humaniteit, het creëren van een veilige haven, waar de bewoners terecht kunnen met hun verhaal en zich beschermd weten door ons ambtsgeheim [zwijgplicht – E.S.]” Beiden benadrukken het belang van hun – relatief – onafhankelijke positie binnen de instelling en hun soms bemiddelende rol ten opzichte van gedetineerden enerzijds en directie of bewakingspersoneel anderzijds –

waarbij zij als geestelijk verzorgers met name de belangen van de gedetineerden in het oog houden. “Ook wanneer iemand op straat wordt gezet, meestal om vijf uur ’s middags, en wordt gesommeerd het land binnen 24 uur te verlaten”, zegt Van Melle met hoorbare boosheid in zijn stem. “Natuurlijk weet men in dergelijke gevallen dat de vreemdeling in kwestie onherroepelijk in de illegaliteit belandt. Maar er is geen enkele vorm van nazorg: waar voor de reclassering van criminele ex-gedetineerden grote bedragen worden uitgetrokken, moeten niet-criminele vreemdelingen het na hun detentie maar zelf uitzoeken. Officieel horen zij zich 24 uur na vrijlating niet meer in Nederland te bevinden, dus beschouwt het Ministerie van Justitie zich niet langer voor hen verantwoordelijk. Hoewel het niet tot onze taakomschrijving behoort en daarmee ook niet onder onze werktijd valt, voelen wij ons als geestelijk verzorgers verantwoordelijk om ten minste voor de eerste nachten

derdak te regelen, bijvoorbeeld in een moskee of christelijke instelling.”

Taakomschrijving

Als belangrijkste taken die wél binnen hun functieomschrijving vallen, noemen de geestelijk verzorgers het houden van islamitische, resp. christelijke gebedsdiensten, het begeleiden van gespreksgroepen, het voeren van individuele gesprekken met bewoners (en incidenteel met een personeelslid), het vieren van de religieuze feesten en het doorverwijzen en bemiddelen van bewoners naar de diverse disciplines binnen de instelling, zoals het Vluchtelingenwerk, de medische dienst, de psycholoog of de zgn. terugkeerdienst.

Dichter bij God

Eenmaal per week vindt er zowel een oecumenische, christelijke viering (verzorgd door de protestantse en rooms-katholieke geestelijk verzorger) als een islamitische gebedsdienst plaats in het stiltecentrum binnen de inrichting. Bewoners zijn vrij om één of beide diensten te bezoeken. Van die laatste mogelijkheid wordt vooral door gemengd gehuwde, of uit een gemengd huwelijk voortgekomen Afrikanen nog wel eens gebruik gemaakt. En zeker de religieuze feesten, zoals het kerst- en het suikerfeest, worden over en weer goed bezocht. “Tijdens de kerstviering is er een moment dat uit de Koran de verzen over Maryam en Isa [Maria en Jezus – E.S.] geciteerd worden”, vertelt imam

Abajtit. Over de wekelijkse gebedsdiensten zegt hij: “Na afloop van dat middaggebed houd ik een toespraak over een religieus onderwerp en daarna gaan we daarover in gesprek. De bewoners nemen hier actief aan deel. Sowieso leven de bewoners hier dichterbij God en het geloof dan de gedetineerden in de Bijlmer Bajes, een van mijn voorgaande werkplekken.”

Nuancering

In de groepsgesprekken dragen de bewoners zelf thema's aan. Meestal zijn dit algemene thema's op het vlak van zingeving, zoals ‘Wat is de zin van mijn leven?’ of ‘Hoe is het leven in de Nederlandse maatschappij?’ “Voor vreemdelingen die nog nooit een voet op Nederlands grondgebied gezet hebben, is deze laatste vraag belangrijk”, zegt Abajtit. “De beantwoording ervan in een groepsgesprek geeft mij de kans om het beeld van Nederland dat voor hen sterk gekleurd is door de ondervraging op Schiphol en de daaropvolgende detentie, te nuanceren en positief bij te

stellen.” Het feit dat Abajtit zelf van buitenlandse (Marokkaanse) afkomst is en zich inmiddels een goede plaats in de Nederlandse maatschappij heeft weten te verwerven, zal zeker bijdragen aan de geloofwaardigheid van zijn verhaal in de waarneming van de gedetineerde vreemdelingen. Net als bij de gebedsdiensten wordt ook voor de groepsgesprekken geen streng onderscheid gemaakt naar religieuze achtergrond van de participerende bewoners. Door de gehanteerde voertaal (Frans, Engels, resp. Arabisch, en incidenteel Spaans) per groepsgesprek vindt veel-er een selectie naar taalgebied of etnische afkomst plaats die niet altijd samenvalt met religieuze scheidlijnen.

Geen eilandjes

Tot individuele gesprekken neemt vooral de geestelijk verzorger het initiatief, al dan niet op verwijzing van een collega-geestelijke of een andere discipline (psycholoog, medische staf). Daarnaast heeft een gedetineerde de mogelijkheid een zgn. verzoekbriefje in

te vullen waarop hij of zij kan aangeven een geestelijk verzorger te willen spreken. Deze gesprekken vinden doorgaans plaats met de ‘eigen’ geestelijk verzorger, dus van dezelfde religieuze achtergrond. “Ik spreek ook wel eens Arabische christenen die hier verblijven”, zegt Abajtit, “maar dat is dan meer in de wandelgang, als je elkaar toevallig tegenkomt.” Beide geestelijk verzorgers noemen de vrij intensieve samenwerking tussen de (christelijke en islamitische) geestelijk verzorgers onderling als ook tussen de geestelijke verzorging en de overige disciplines binnen de instelling als een kenmerkend en belangrijk gegeven voor hun functioneren binnen de instelling: “In vergelijking met de positie van een imam in de moskee of een predikant of pastoor in wijkgemeente of parochie zitten wij veel minder op een eiland: wij hebben hier binnen de instelling niet alleen met collega’s van andere achtergronden, maar ook vrij direct met cliënten van diverse religies van doen”, zegt Abajtit, die voorheen ondermeer

moskee-imam was te Lelystad en Amsterdam. “Soms vloeien uit deze interreligieuze en interculturele samenwerkingsverbanden binnen de muren ook weer positieve initiatieven buiten, in de maatschappij, voort: zo raakte ik betrokken bij de interreligieuze activiteiten van het 4-5 mei Comité van de Amsterdamse Raad van Kerken via mijn voormalig collega-geestelijk verzorger, een justitiepredikant. Waren die activiteiten voorheen uitsluitend joods-christelijk of seculier van aard, nu werd ook mijn islamitische achterban ingeschakeld. Op deze manier fungeert de situatie binnen de vier muren als voorbeeld voor de maatschappij als geheel: wij lopen als het ware een stapje vooruit.”

Vershil in positie

De dominee, net als de r.k. pastor en de humanistisch geestelijke verzorger, is als ambtenaar verbonden aan de Dienst Justitiële Inrichtingen en de imams zijn momenteel nog werkzaam op declaratiebasis. Daar komt nog bij dat de predikant werkzaam is vanuit een door de

overheid erkende zendende instantie en dat de zendende instantie van de imams nog niet gerealiseerd is. Een en ander brengt met zich mee dat de positie van de predikant sterker is dan die van de imam.

Contacten met ‘buiten’

Contacten met de buitenwereld zijn er nauwelijks voor de bewoners, zeker niet met de Nederlandse maatschappij. “Wel hebben wij een groep van zo’n 20 christelijke vrijwilligers, die telkens in tweetallen bij onze wekelijkse kerkdiensten aanwezig zijn en een kerkelijke achterban vertegenwoordigen. Zij hebben bloemen bij zich en vertellen de bewoners: ‘Wij komen van die-en-die kerk, wij bidden voor jullie en vergeten jullie niet.’ Dit doet onze bewoners merkbaar goed”, zegt Van Melle. “Daarnaast is er een niet-religieus gebonden bezoekgroep (waarvan overigens zo’n driekwart wel een christelijke achtergrond heeft) die wekelijks naar de bezoekersruimte van het gebouw komt en met zowel christenen als mos-

lims gesprekken voert. Ook dit wordt zeer op prijs gesteld door onze bewoners.” [Overigens verblijven dikwijls ook kleine aantallen hindoes en sikhs in het grenshospitium; voor de overzichtelijkheid beperkte het vraaggesprek zich echter voornamelijk tot moslims en christenen. – E.S.] Collega Abajtit voegt hieraan toe: “Het zou voor de toekomst wenselijk zijn indien ook enkele vrijwilligers met een islamitische achtergrond zouden gaan deel uitmaken van deze bezoekgroep, ook al profileert deze zich als neutraal, niet-religieus gebonden.”

Nabije toekomst

Welke hoop en wensen hebben de beide geestelijk verzorgers overigens voor de toekomst? “Dat de vreemdelingen die hier opgesloten zitten op grond van art. 6 [zie inleiding – E.S.] en daardoor nog in redelijke mate rechten genieten, zoals bijv. het niet gedwongen scheiden van gezinsleden, deze rechten zullen mogen behouden en niet samen met illegale vreemdelingen die vastzitten op basis van art. 59, in één grote instelling

in Alphen aan den Rijn terechtkomen”, zegt Van Melle. “De kans is groot dat zij er dan nog verder op achteruit zullen gaan. Ook ben ik mij met collega’s aan het inzetten voor een landelijk meldpunt binnen de Dienst Geestelijke Verzorging, waar schrijnende situaties gemeld kunnen worden waaraan ethische dilemma’s (voor de geestelijke verzorging) kleven. Onze hoop is dat door deze inventarisatie een accurater beeld zal ontstaan en een adequater beleid voor de geestelijk verzorgers en overig

personeel kan worden geformuleerd.” Abajtit sluit af: “Mijn wens voor de toekomst is dat de goede onderlinge contacten tussen mensen van diverse bevolkingsgroepen hier binnen de vier muren een uitstraling zullen hebben naar de maatschappij buiten.

Kerstviering in grenshospitium

Is een imam ook pastor?

Jacqueline van Meurs

Multiculturele geestelijke verzorging in het UMC

Dit academisch jaar is er een opleiding tot islamitisch geestelijk verzorger gestart aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Op 3 oktober werd hier in het achtuur-journaal aandacht aan besteed waardoor dit nieuws voor een groot publiek toegankelijk werd. De opleiding is overigens noch de eerste, noch de enige opleiding tot islamitisch geestelijk verzorger, zo liet dagblad Trouw de volgende dag weten, maar wel de eerste en tot nu toe de enige die erkend is door de overheid. Ondertussen zijn in verschillende instellingen al moslim geestelijk verzorgers aan het werk, met name in gevangenissen en ziekenhuizen. Het Universitair Medisch Centrum Utrecht kreeg onlangs een internationale prijs voor multiculturele geestelijke verzorging; de Dienst Geestelijke Verzorging wordt gevormd door katholieken, protestanten, humanisten, een moslim- en een hindoe-geestelijk verzorger. De eerste moslima geestelijk verzorger maakt sinds kort deel uit van het team geestelijk verzorgers in het Utrechtse UMC.

In 1999 besteedde Begrip al aandacht aan het in onderstaand artikel beschreven project in een themanummer over multiculturele geestelijke verzorging. Imam Karagül en pastor van Buuren stonden toen aan het begin van hun project. Begrip had in die tijd al oog voor het unieke karakter van het project. Nu zes jaar later zijn ze opnieuw in Begrip.

Welke verzorger aan bed?

Ari van Buuren, ziekenhuispredikant en hoofd van de Dienst Geestelijke Verzorging van het UMC en Arslan Karagül, moslim geestelijk verzorger in het

UMC zijn wat onrustig. De media hebben hen gevonden. Zojuist is Van Buuren geïnterviewd door het radio-programma De Ochtenden en nu belanden ze weer in een gesprek over hun

werk. We zitten in een ruimte van de Dienst Geestelijke Verzorging van het UMC. “In het radioprogramma vanmorgen stelden ze mij en mijn gesprekspartner, de moslim theoloog Ajouaou een leuke vraag”, zo opent Van Buuren het gesprek, “ze vroegen: ‘wanneer u zelf in het ziekenhuis zou komen, zou u dan de Geestelijk Verzorger van de

afdeling naast uw bed willen hebben óf nadrukkelijk kiezen voor een Geestelijk Verzorger uit uw eigen traditie of geloof? Beiden antwoordden we natuurlijk de geestelijk verzorger van de afdeling te verwachten. Maar ook zeiden we dat wanneer het aankomt op een gebed of ritueel iemand van de eigen geloofstraditie nodig is.”

Historische ontwikkeling

Voor een hoofd Dienst Geestelijke Verzorging is dit wellicht een voorspelbaar antwoord maar tegelijkertijd komen we zo direct in het hart van de

discussie over Multiculturele Geestelijke Verzorging (McGV). Dit McGV in het UMC zit namelijk midden in een proces van emancipatie. Humanistische

en christelijke geestelijk verzorgers werken op vaste afdelingen in het ziekenhuis. Daarentegen worden moslim patiënten bezocht door een moslim geestelijk verzorger,

ongeacht de afdeling waar zij verblijven. Van Buuren: “Dat is het principiële verschil momenteel. Een jaar of twintig, dertig geleden werkte de pastoor voor de katholieke patiënten, de dominee voor de protestantse en als er al humanisten waren bezochten zij de niet-gelovige patiënten. Zo was het verdeeld. Toen is de professionalisering ingetreden en nu is het zo dat iedere Geestelijk Verzorger eigen afdelingen heeft; daar doet hij zijn werk. Daarbij blijft het recht van de patiënt onverlet; men mag een voorkeur voor een gees-

telijk verzorger doorgeven. Dat is een stukje emancipatie geweest. Als je nog verder teruggaat in de tijd, zie je dat geestelijke verzorging een kwestie was van identiteit. De katholieke en de protestantse ziekenhuizen kenden geestelijk verzorgers omdat het confessionele instellingen waren. Andere ziekenhuizen kenden nauwelijks geestelijk verzorgers. Toen is de ontwikkeling in gang gezet om geestelijke verzorging te krijgen in alle ziekenhuizen. Dat resulteerde in 1996 in de opname ervan in de Kwaliteitswet Zorginstellingen.”

Intercultureel en categoriaal

Terwijl hij naar zijn moslim collega knikt vervolgt van Buuren: “Eigenlijk zie je de geschiedenis zich nu herhalen wat betreft de moslims en de hindoes. Zij buigen zich nu over opleidingstermen. Emancipatie betekent dat je sterk moet worden in je eigen identiteit, in je eigen werkvoorziening en je eigen opleiding. Ik denk, al moet ik de termijn van tien jaar mogelijk naar boven toe bijstellen, dat moslim geestelijk ver-

zorgers op termijn gewoon mee kunnen en mogen draaien. Dat ieder van ons afdelingsgebonden werkt en categoriaal wordt ingeschakeld voor bijvoorbeeld het verzorgen van een ritueel of het toedienen van een sacrament.”

Arslan Karagül reageert voorzichtig: “Ik kan mij indenken dat over een jaar of tien, vijftien het mogelijk is dat ik, als moslim geestelijk verzorger, niet alleen maar categoriaal werk maar dat ik ook territoriale werkzaamheden uitvoer. Maar ik wil interculturalisatie niet af laten hangen van de positie die de moslim geestelijk verzorger nu inneemt als categoriaal werker. Interculturalisatie kan naar mijn mening ook plaatsvinden als je categoriaal werkt. En dat gebeurt hier ook. Allereerst omdat ik in een ziekenhuis integraal met patiënten bezig ben. En het stopt niet bij het bezoeken van patiënten. De klinische lessen die ik bijvoorbeeld geef, zijn niet uitsluitend bedoeld voor moslims. Ik word ook geconsulteerd door collega’s. Ik werk nu categoriaal én intercultureel. De overstap naar totaal territoriaal wer-

ken is voor mij maar één aspect binnen het hele proces van interculturalisatie.”

Buitenlandse prijs

Karagül v.Buuren R. Kirste

Dat dit proces van interculturalisatie in het UMC daadwerkelijk gaande is werd ook opgemerkt in het buitenland. Op 18 september jl. kreeg de Dienst Geestelijke Verzorging van het UMC de Intra Projektpreis für Komplementarität der Religionen. Het persbericht laat weten: ‘Het prijswinnende UMC-beleid ‘Multiculturele Verzorging in Zorginstellingen’ betreft de integratie van met name op moslims en hindoes gerichte geestelijke verzorging. Ook levert de dienst op dit gebied een bijdrage aan het onderwijs en aan medisch studenten en

verzorgt ze trainingen voor het personeel.

Dit beleid startte in het UMC Utrecht als project in 1996, ondersteund door het ministerie van VWS.’ Van Buuren wijst er fijntjes op dat het hier om een buitenlandse erkenning gaat: ‘De profeet wordt in zijn eigen stad niet zo geëerd als elders. De prijs komt niet uit Nederland. Erkenning binnen Nederland zou nog mooier zijn.’

Voorbeeldfunctie

De islamitische ethiek, zo geeft Van Buuren aan, maakt binnen het UMC een ontwikkeling door: “Als het gaat over de beëindiging van het leven, als iemand aan een apparaat ligt bijvoorbeeld, of bij orgaandonatie; daar zijn nogal wat verschillende meningen over. Mensen die deelnemen aan gesprekken hierover botsen of stoten op elkaar, wisselen meningen uit. De gezondheidszorg kan daarin een voorbeeldfunctie hebben.

Op veel plekken in de maatschappij kan je langs elkaar heen leven en dus in

je eigen angsten en vooroordelen opgesloten blijven zitten. Hier op de werkvloer kan dat niet. Medewerkers worden bijvoorbeeld geconfronteerd met ethische kwesties. Daarover moet je met elkaar diepgaande gesprekken voeren. En dan kunnen er mooie dingen gebeuren. Ook onder patiënten. Wanneer je op een zaal komt, hier in het ziekenhuis, liggen er soms twee, vier of zes patiënten bij elkaar. Ik heb wel meerdere malen meegemaakt dat patiënten met elkaar in gesprek raken over: ‘Oh, ben jij moslim, ik ben katholiek’, of: ‘ik geloof helemaal nergens in’. Ze hebben elkaar nooit gekozen maar zitten nu wel bij elkaar.

Voor de medewerkers geldt dit in nog sterkere mate: over ethische kwestie moet je de diepte in en dat gebeurt dus ook.

Te weinig moslim verzorgers

Karagül zegt ook blij te zijn met de internationale prijs maar merkt tevens op dat de ontwikkelingen rondom interculturaliteit en interreligiositeit in de geestelijke verzorging in Nederland te lang-

zaam gaan: “In de ziekenhuizen in de grote steden zijn 18-20% van de patiënten moslim. Vaak is er niet eens een gebedsruimte, laat staan dat er aparte geestelijk verzorgers zijn, terwijl er behoefte is geconstateerd onder zowel patiënten als medewerkers in de gezondheidszorg. Om een antwoord te krijgen op de vraag waarom dit zo is moeten we eerst naar onszelf kijken. We hebben tot nu toe nog onvoldoende kwalitatief goed opgeleide medewerkers kunnen leveren. Nu bevinden we ons in een overgangsfase; er worden mensen in dienst genomen die niet op dezelfde manier zijn opgeleid. Je zou kunnen zeggen dat het ‘veld’ bereid is maar dat het ‘instrument’ er nog niet is. Maar ik ben blij dat de regering eindelijk de noodzaak heeft gezien en zijn we nu begonnen met een specifieke opleiding tot moslim Geestelijk Verzorger”.

Masteropleiding

Een dertigtal studenten is dit studiejaar begonnen aan de masteropleiding Islamitische Geestelijke Verzorging aan de

Vrije Universiteit in Amsterdam. Het is de eerste opleiding op dit terrein die erkend is door de overheid. Karagül is onlangs aangesteld tot universitair docent aan deze nieuwe opleiding. Zelf heeft hij zijn academische theologische opleiding, en een opleiding tot imam, voltooid in Turkije. Vervolgens heeft hij een masteropleiding in de Theologie aan de UVA gevolgd en is hij gepromoveerd op onderzoek naar islamitisch godsdienstonderwijs in Nederland.

Bekroond intercultureel project

In 1996 wordt Karagül door Van Buuren uitgenodigd om als imam en onderzoeker samen de schouders te zetten onder “Multiculturele Geestelijke Verzorging en Zorginstellingen”. Het zogeheten McGV-project wordt ingediend bij het ministerie van VWS en Van Buuren wordt aangesteld als projectleider. Verslagen van de ‘McGV-pilot’ en vervolgartikelen van Van Buuren kwamen in handen van Professor dr. Herbert Schultze, juryvoorzitter van de interreligieuze denktank INTRA. Afgelopen september volgde

de uitreiking in Frankfurt van de internationale prijs Intra Projektpreis für Komplementarität der Religionen.

S. M.Sharma M.Kaya Karagül v.Buuren
hindoe moslima moslim christen

Van Buuren:” We hebben nu één miljoen moslims en 100.000 hindoes in Nederland. Jarenlang werd er gesproken over de ‘multiculturele samenleving’. Iedereen ‘beleed’ dat. Met de moord op Pim Fortuyn en op Theo van Gogh is het multiculturele afgekald. Vroeger zeiden we: De Russen komen er aan! Nu hoor je: de moslims komen er aan! Er is een islamofobie aan het ontstaan. Het ministerie heeft, in 2000 en nu weer opnieuw, gezegd: wij moeten aan interculturalisatie gaan werken. We moeten ervoor zorgen dat er een uitwisseling tot stand komt, een wis-

selwerking, een kruisbestuiving tussen de verschillende culturen en religies. Daar zitten we nu middenin. En op dat punt zijn wij dus be kroond.”

Te langzaam

Van Buuren en Karagül vinden beiden dat de ontwikkelingen van de Interculturele Geestelijke Verzorging langzaam gaan. Karagül: “Vanaf 1996 is het een beetje op gang gekomen. Maar tien jaar later zijn er niet meer dan een zevental islamitisch geestelijk verzorgers in zorginstellingen.”

Van Buuren: “Hoe die kruisbestuiving hier plaatsvindt? Op het moment dat een hindoe of moslim wordt opgenomen in het team van geestelijk verzorgers komt het proces van interculturalisatie op gang door de gesprekken die je onderling voert, binnen intervisie. Je benadert elkaar letterlijk met de vraag: ‘Waarom geloof jij dit? Waarom maak je bepaalde ethische keuzes?’ De levensbeschouwing van humanisten bijvoorbeeld bleek moslims vrijwel onbe-

kend: Hoe kan iemand nu niet geloven?”

Het boek Job

In hun gesprekken met patiënten komen vragen over het leven en het lijden ter sprake. Van Buuren en Karagül wisselen hierover regelmatig van gedachten: “Wat ik bijvoorbeeld van de islam leer, en wat ik prachtig vind, is de volstrekte overgave aan God. Dat is voor mij voorbeeldig. Tegelijkertijd maak ik een kanttekening. Neem Job. In de christelijke en de joodse traditie is Job een man die vecht met God. Het is ook een vrij groot boek in de Bijbel. In de Koran is er weinig over Job te vinden en komt hij naar voren als een man die volstrekt rechtvaardig is en zich helemaal aan God overgeeft. En dan zeg ik tegen Arslan: ‘Natuurlijk gaat het er om dat moslims en christenen zich aan God overgeven, alleen wij christenen doen er iets langer over dan jullie. Jullie gaan wat kort door de bocht’. Maar die totale overgave van moslims spreekt mij toch ook erg aan.”

Met nadruk geeft Karagül aan inderdaad niet uit de voeten te kunnen met de christelijke interpretatie van het boek Job: “In het verhaal van Job in de Koran zien wij meer geduld en vertrouwen dan christenen lezen in het boek Job. Ik zou persoonlijk nooit over ‘vechten’ spreken. Ik wil niet vechten met God!” Aan zijn collega laat hij weten dat verhaal van Job in de Bijbel toch fascinerend te vinden: “Jij kijkt immers anders dan ik. Dat fascineert mij óók. Belangrijk is om elkaar te begrijpen. Als daar genoeg ruimte voor wordt gemaakt, betekent dat vervolgens dat er samenwerking op gang kan komen. Kán komen ja, dat is een proces.”

Imam is geen pastor

Over dit ‘proces’ zegt Van Buuren “Als ik nou een woord mag verzinnen; ‘imamaat’ is niet hetzelfde als pastoraat. Omdat de functie van een imam, als voorganger in de moskee, toch anders is dan de functie van een dominee of pastor in een parochie. Wij, als christelijke voorgangers, hebben niet alleen een gebeds- of rituele functie,

maar wij hebben dus ook een pastorale functie. Geestelijke Verzorging is vandoord een kerkelijke opdracht. En dat kun je niet, zo vind ik, zeggen van de plaats van de imams in de islam. Bovendien, en dat hoor je de moslims vaak zeggen, zien zij hun rol niet als een ambtelijke rol. Pastor’ en ‘dominee’ zijn ambten. Binnen de gezondheidszorg is voor christelijke ambtdragers de geestelijke begeleiding steeds belangrijker geworden, maar die was er al in het pastoraat. In de gezondheidszorg is de gespreksvoering nog veel belangrijker geworden. Wij voeren ook rituelen uit zoals doop, sacrament van de zieken, ziekenzalving, maar dat heeft duidelijk een ondergeschikte rol aan de gewone gespreksbegeleiding van mensen.” Karagül: “Een imam werkt binnen een moskee, vanuit een moskee. Hij is ook betrokken bij maatschappelijke problemen en vraagstukken. Maar wij kennen geen kerkelijke registratie. Wij kennen ook geen gericht ledenbezoek in de wijk of in de omgeving. Zulk pastoraat kennen wij

niet. Tussen wat in de moskee gebeurt en wat hier gebeurt, daar zit nog een grote kloof tussen. Maar tussen het werk van de pastor en de imam hier zou ik geen fundamenteel verschil willen maken. Je moet hier integraal werken, samenwerken met verschillende collega's. Wij beiden hebben ook een onderwijzende en onderzoekende functie.”

Moslina

Wat zijn de volgende stappen in het proces van interculturalisatie binnen de Dienst Geestelijke Verzorging van het UMC? Van Buuren laat weten grote waarde te hechten aan de ontwikkeling in of vanuit het UMC-U van een zogeheten GILS-Centrum: “GILS staat voor: gezondheidszorg, interculturalisatie, levensbeschouwing en spiritualiteit. Binnen zo'n centrum willen we proberen meer gestalte te geven aan spirituele bewustwording, interculturele ethiek en interdisciplinaire educatie. Je moet het zien als een 'denktank' voor de gehele gezondheidszorg. Alle disciplines worden erbij betrokken, met name ver-

pleegkundigen en artsen maar ook maatschappelijk werkers en anderen. We willen gevraagd en ongevraagd advies uit kunnen brengen.

En in november zijn we gestart met een project 'Moslima Geestelijke Verzorging'. Vorig jaar hebben we hier een vrouwelijke stagiaire gehad die moslim is. Zij was heel goed. Toen stelde Arslan voor om haar direct te benoemen. Toen ben ik gaan lobbyen in het ziekenhuis. En het leuke is geweest dat de divisie Perinatologie en Gynaecologie en het WKZ-fonds, dat er eigenlijk primair voor medische projecten is, dit project twee jaar gaan financieren. Het is gericht op moslimvrouwen die, en dan vooral binnen de Marokkaanse cultuur, liever door een vrouw dan door een man begeleid worden.” En Karagül vult aan: “Deze vrouw is de eerste vrouwelijke moslim geestelijk verzorger in Nederland maar zij zal niet de laatste zijn. We benoemen vrouwen niet als imam maar als moslim geestelijk verzorging. Mede door de komst

van haar noem ik mijzelf nu ook Gees- telijk Verzorger in plaats van imam.”

SAMENWERKING IN HET VLAAMSE GEMEENSCHAPSONDERWIJS

Simon Lambregs

Wat in Vlaanderen Gemeenschapsonderwijs heet, wordt in Nederland openbaar onderwijs genoemd. En waar Nederlanders spreken van bijzonder onderwijs, spreken Vlamingen over vrij onderwijs.

Eerdere aanzet

In het nummer 5 van Begrip, jaargang 28 in 2002 schreven wij een bijdrage over de kansen voor interreligieus leren van katholieke en islamitische kinderen in het rooms-katholiek onderwijsnet in Vlaanderen, naar aanleiding van het verschijnen van het praktijkschrift van De Katholieke Schoolgids met de titel Ontmoeting. De islam binnen de katholieke godsdienstlessen in het basisonderwijs. Frans Hitchinson, inspecteur-adviseur godsdienst in Gent, wilde daarmee een bijdrage leveren in het kader van het in 1999 verschenen nieuwe 'Leerplan rooms-katholieke godsdienst voor het lager onderwijs in Vlaanderen.' Het praktijkschrift gaf evenmin als het leerplan concrete lessen of inhoud voor de leerlingen, maar achtergrond voor de leerkrachten die er in vrijheid kunnen aan werken. Het weekblad Kerk en Leven, in alle Vlaamse bisdommen en parochies bekend als 'het parochieblad', met 750.000 lezers, noemde het leerplan 'een plan met grote vrijheid en weinig duidelijkheid' (nr 19 mei 2002).

Wij plaatsten in het toenmalig artikel de bespreking van het praktijkschrift en het leerplan in het kader van een boek van Bert Roebben, docent catechetiek in Tilburg en Leuven, verschenen in 2000 bij het Davidsfonds-Leuven: 'Religieus opvoeden in een multiculturele samenleving.' Mede-auteurs uit Vlaanderen en Nederland aan

dat boek waren Hanan Alexander, Cok Bakker, Marc Colpaert, Catherine Cornille, Frans Goetghebeur, Wiel Logister, Ronald Sledsens, Jan van Wiele en Henk Vroom. Zij noemden samen met Bert Roebben 'interreligieus leren' een 'studie-terrein voor de toekomst'.

De praktijk

Hoe verloopt nu interreligieus leren in de praktijk van een school ? Hoe werken godsdienst-leerkrachten van rooms-katholieke en islamitische godsdiensten samen in de bekommernis van interreligieus leren ? We gaan in dit artikel concreet in op een concrete samenwerking van een godsdienstleerkracht en een islamleerkracht in een basisschool van het Gemeenschapsonderwijs in Vlaanderen. In het kader van ontmoetingen met scholen van het Genkse Abrahamhuis hadden wij vorig jaar ook ontmoetingen met leerkrachten godsdienst, zowel uit het Vrij Onderwijs als het Gemeenschapsonderwijs en bezochten we o.m. de Europaschool met een hoog percentage van ruim 80% moslimleerlingen. Zo leerden wij de bekommernis en de samenwerking kennen tussen twee godsdienstleer-

krachten. Over hun samenwerking hadden we een gesprek met Mevrouw Monique Wijnants en de Heer Ismaël Hancioglu van voornoemde 'Europaschool', een basisschool van het Gemeenschapsonderwijs in de wijk Kolderbos-Langerlo te Genk. Aan het einde van het gesprek maken we ook enkele overweging bij de praktijk, samen met hen beide. Persoonlijk plaatsen we het gesprek ook in het hoger vernoemde kader omtrent 'interreligieus leren' en 'leerplannen godsdienst'.

Interreligieus leren

Kunt U uw samenwerking plaatsen in het kader van het gemeenschapsonderwijs ?

Monique Wijnants en Ismaël Hancioglu benadrukken dat, in tegenstelling tot het rooms-katholiek onderwijs waar de katholieke godsdienst verplicht deel

uitmaakt van het lessenpakket, wordt in het Gemeenschapsonderwijs op godsdienstig vlak een vrije keuzemogelijkheid geboden uit de zeven in België erkende verschillende filosofische en godsdienstige overtuigingen: Rooms-katholiek, protestants, joods, orthodox, anglikaans en islamitisch godsdienst-onderricht of niet-confessionele zedenleer. Deze keuze voor een bepaalde godsdienst dienen de ouders en de kinderen te maken voor hun schoolloopbaan of indien ze willen veranderen, dienen ze dat te doen bij het begin van het nieuwe schooljaar.

Wederkerigheid en samenwerking

Deze keuzemogelijkheid geeft iedere leerkracht en ieder kind in iedere godsdienst enerzijds zijn onafhankelijke eigenheid en anderzijds gaat men ook als leerkrachten in vrijheid en op voet van wederkerigheid met elkaar om. Meer nog: de samenwerking situeert zich niet alleen tussen de r.k.-godsdienstleerkracht en de islamleerkracht maar ook bijvoorbeeld de leer-

kracht niet-confessionele zedenleer is in bepaalde projecten betrokken persoon in deze samenwerking. In het Vrij Katholiek Onderwijs bestaan er ook samenwerkingsmogelijkheden via islamleerkrachten die als cultuurleerkrachten werden aangenomen in het kader van de projecten van 'Onderwijs in Eigen Taal en cultuur' (O.E.C.). Die projecten worden thans echter afgebouwd, en bovendien was in die samenwerking alleen de uitwisseling tussen r.k.-godsdienst en islamitische godsdienst mogelijk, daar de andere godsdiensten er geen plaats hebben. Monique onderlijnt dat het in het godsdienstonderricht én in de samenwerking niet alleen gaat over de waarden van de godsdienst die worden doorgegeven maar dat ook aandacht wordt gegeven aan de beleving van de godsdienst in het dagelijks leven.

Monique Wijnants is reeds meer dan 20 jaar r.k.-godsdienstleerkracht in de Europa-school en is ook voor 12 uur zorgcoördinator in de school. Ismaël Hancioglu is een jonge islamleerkracht,

Belg van Turkse oorsprong, in België geboren en getogen via het RK-onderwijsnet, en opgeleid in het kader van opleidingskansen die enerzijds de Executieve van de moslims in België aanbiedt en met een pedagogische vorming aangeboden door het ministerie van onderwijs. Hij geeft godsdienst in twee scholen van het gemeenschaps-onderwijs waarvan 12 uur per week in de Europaschool.

Van wie gaat de samenwerking uit en waar vindt U steun daarvoor?

De initiatieven voor samenwerking gaan volledig van ons persoonlijk uit op het vlak van onze school. Er bestaat noch op het vlak van de beide godsdiensten zelf, noch op het vlak van de streek met andere scholen van hetzelfde net of van de verschillende netten geen permanente structuur voor uitwisseling. De r.k.-godsdienstleerkrachten hebben een eigen structuur voor uitwisseling en ontmoeting op het vlak van het bisdom Hasselt.

Steun van Turkse leraren

Ismaël maakt deel uit van de 'vereniging van Turkse islamleerkrachten in België', waarover wij reeds in Begrip in het septembernummer van 1998 een 'Handleiding voor islamitische kinderen in het Lager Onderwijs in België' hebben voorgesteld en besproken. De Vereniging zelf stelden wij voor in 1999 en bij de Islamitische koepels in België (Begrip 2003). De Turkse leerkrachten ontmoeten elkaar regelmatig en helpen elkaar in het kader van Het Abrahamhuiswerk te Genk aan het uitwerken van gezamenlijke leerplannen en lesmodellen voor de scholen waar zij werken. De steun van de ervaren Turkse islamleerkrachten vindt Ismaël belangrijk.

Leerplan

Het definitieve leerplan van de Moslimexecutieve is er nog niet, maar het eerste voorlopige leerplan dat de Moslimexecutieve enkele jaren geleden heeft opgesteld voor het basisonderwijs en voor het middelbaar onderwijs heeft opgemaakt gebruik ik gaarne, zegt Ismaël.

Maar ik gebruik evenzeer de lessuggesties van de katholieke godsdienstlessen. Als uitgangspunt bijvoorbeeld voor een samenwerkingsproject neem ik gewoon het leerplan van 'De Tuin van heden', een lessenpakket en modellen van het katholiek onderwijs in het kader van hun leerplan, zegt Ismaël, als het sociale vaardigheden betreft. Neem bijvoorbeeld als het over water gaat: alles wat daarin staat kan ik evenzeer gebruiken. Alleen de motivering gebeurt vanuit onze islamitische invalshoek, terwijl de katholieke christenen hun invalshoek gebruiken. Zo ook het pakket over 'het goede doen'.

Studiedagen apart

Studiedagen van de zijde van het Gemeenschapsonderwijs en van de godsdienstleerkrachten van het r.k. onderwijs zijn telkens apart. 'Onlangs vonden we het spijtig dat een degelijke studiedag over de relaties van islam en katholieke godsdienst die in Brussel voor het Gemeenschapsonderwijs doorging niet gezamenlijk werd genomen met het an-

dere onderwijsnet. Een studie-avond van Kerkwerk Multicultureel samenleven zoals vorig jaar een conferentie van islamoloog Emilio Platti over 40 jaar bestaan van het katholieke kerkelijk document 'Nostra Aetate', vonden wij dan ook weer verrijkend om ook als islamleerkrachten te kunnen horen en meemaken. De conferentie leerde ons over de mijlpaal in de verandering van relatie van de rooms-katholieke kerk tegenover de islam en de andere wereldgodsdiensten bij gelegenheid van het Tweede Vaticaans Concilie in 1965.'

Waarin bestaat de samenwerking als leerkrachten en welke waren uw projecten ?

Sinds vorig schooljaar werken beiden, in samenspraak ook met de leerkracht voor niet-confessionele zedenleer, samen rond een project rondom de wereldgodsdiensten.

Een ander project van samenwerking is het samen uitwerken van een project over Vooroordelenkoffers, uitgegeven

door de beweging Jeugd en Vrede . Dit gebeurt tweejaarlijks in het kader van de derde graad (leeftijd 11-12-jarigen). Het wil de kinderen leren om te gaan met vooroordelen tegenover andersgelovigen. Het is een tafeltentoonstelling waar de kinderen opdrachten krijgen uit te werken en met elkaar in gesprek gaan. Telkens worden bij dat project gemengde godsdienstige groepjes van de kinderen gemaakt zodat ieder van de godsdiensten zijn eigen inbreng in de gesprekken kan doen. Ook dit project gebeurt in samenwerking met de leerkracht niet-confessionele zedenleer.

Koldertof

Hun specifieke samenwerking in enkele godsdienstige thema's is gekaderd in het kader van het totaalproject School en Wijk van de Europaschool om te integreren in het wijkwerk van de sociale woonwijk Kolderbos met veel kansarme gezinnen . Vele kinderen van die gezinnen bezoeken hun school, en de beide godsdienstleerkrachten dragen actief mee aan alle initiatieven van de

school daaromtrent. Het project van de school in de wijk kreeg de naam Koldertof. In 2004 kreeg de school een nationale prijs, uitgereikt door de minister van onderwijs over alle onderwijsnetten heen, als 'school zonder pesten', waar o.m. hun inspiratie voor samenleven van moslimkinderen met katholieke kinderen werd onderlijnd. Hun bijdrage als godsdienstleerkrachten is daarbij gekaderd in de inzet van al hun collega's in de school aan deze algemene projecten.

Naar elkaar verwijzen

Daarbuiten bestaat hun samenwerking ook in de vergelijkingen die gemaakt worden bij gelegenheid van de Ramadanperiode van de moslimkinderen en de Veertigdagentijdperiode en Pasen bij de katholieke kinderen. In gelijk welk item immers van het vernieuwde katholieke leerplan, zo onderstreepte Monique, komt er telkens aandacht voor 'en hoe zien de andere godsdiensten dit thema ?' We denken bijvoorbeeld aan de zondagmis en het gebed:

telkens wordt er dan de aandacht getrokken op 'hoe doen dat de moslims' bijvoorbeeld, en ook omgekeerd verwijst de islam leerkracht naar de katholieke gebruiken op deze en andere terreinen.

U benadrukt als godsdienstleerkrachten dat ook de beleving van de godsdienst belangrijk is. Is in de school ook echt uitwisseling van beleving mogelijk als godsdiensten ?

In het dagelijks leven van de kinderen hebben de katholieke kinderen geen kennis meer van de godsdienstbeleving. Dat is niet alleen voor de kansarme so-

ciale woonwijk zo, maar ook in alle wijken van het Genkse. En dat is ook zo voor alle onderwijsnetten, het katholieke inbegrepen. 'De katholieke kinderen weten soms meer over de

gebruiken van de moslims, dan over hun eigen godsdienstgebruiken', be-

kende Monique. De vraag wordt dan of er een echte uitwisseling daarbij tussen de kinderen mogelijk is. Vergelijkenderwijs werd opgemerkt hoe in het Abrahamhuiswerk bij bezoeken aan moskeeën en kerken met volwassenen de vergelijkende uitleg maar in dit 'godsdiensttoerisme' maar op zeer poevere wijze bij beleving kan aansluiten. In de overdenkingen die wij in het gesprek samen maakten stipten we aan dat hetzelfde trouwens ook geldt voor de ouders van deze kinderen in hun school. Die ouders hebben zelf geen geloofs- of gebedsbeleving meer .

Gaarne zou U nog meer en uitdrukkelijker willen samenwerken ? Waarom ?

Welk is uw droom omtrent de samenwerking van godsdienstleerkrachten?

Wij vinden de samenwerking als godsdienstleerkrachten over de grenzen van onze godsdien-

sten heen heel belangrijk. We zouden daarom graag meer samen werken én uitdrukkelijker samenwerken. Maar in het veel opeisende schoolleven van deze tijd ons ontbreekt de tijd en de kracht om er nog meer energie en tijd in te steken.

De samenwerking in de school tussen beide leerkrachten heeft buiten de samen opgezette projecten geen structuur. 'We vragen elkaar praktische zaken 'tussen de soep en de patatten'', beämen beide: doen er zich zaken voor die onze contacten aanbelangen, hebben wij vragen omtrent godsdienstige zaken, dan zijn we gaarne voor elkaar tot uitleg bereid.

Wij vinden het belangrijk voor het samenleven van deze kinderen van verschillende godsdiensten in wijken als deze dat zulke samenwerking tussen godsdiensten uitdrukkelijker wordt om de kinderen interreligieus op te voeden. Een structureel contact, een vast ritme van samen komen, tips voor programmapunten omtrent samenwerking voor

interreligieus leren, zijn heel welkom,' bekennen beide leerkrachten.

Tot heden is er dat niet noch op eigen schoolvlak, noch vanuit onze eigen godsdienstverantwoordelijken, noch op de vlakken van de verschillende onderwijsnetten voor wat interreligieus leren betreft. 'Misschien moeten we er maar eens in het Genkse met geïnteresseerden aan beginnen ? Zou dat een taak kunnen zijn voor Het Abrahamhuis dat in het Genkse reeds enkele malen godsdienstleerkrachten samen bracht ?' vroegen zij zich tot slot hardop af.

Tot slot: twee overwegingen

1. De beperkingen van 'interreligieus leren' van kinderen in een basisschool: is het gebrek aan praktijk van de eigen belijdenis van hun religie een hinderpaal?

De Rooms-Katholieke kinderen zelf zijn in de scholen met veel moslimkinderen dikwijls een deel van de groep van kansarmen op sociaal gebied en hebben geen contact meer met de Ker-

ken in het dagelijks leven. Dat schept beperkingen: geen praktijk van dagelijks gebed, van kennis van de bijbel, noch van het wekelijkse zondagse vieren en kerkgebeuren. Hun kennis en beleving is beperkt en hun ouders beginnen reeds aan 'christelijk geheugen' te verliezen. Er zijn geen kinderen die nog een zondagmis of zondagbeleving kennen. Ook hun ouders of zelfs grootouders staan ver van een beleving.

Hoe kan een school dan aan 'beleving van de godsdienst', en a fortiori aan 'interreligieuze opvoeding' bijdragen als er geen persoonlijke godsdienstbeleving meer is in een zich ontchristenende streek ?

Daartegenover hebben de islamkinderen een volksgeloof van een aantal gebruiken die soms meer bij de grootouders van hen leven dan in de jonge gezinnen zelf.

Uitzondering is de Ramadan die een soms meer een socio-cultureel gebeuren dan een godsdienstig gebeuren is. Dan worden zij mee opgenomen in de beleving van het gezin en in de mos-

keegemeenschappen. Ramadan en Christelijke Veertigdagentijd zijn voor 95% van de katholieken geen vergelijkingspunt meer. De Ramadan is zichtbaar in zijn beleving zowel in de moskee als in de gezinnen en buurten door zijn uiterlijk sociaal karakter. De Veertigdagentijd is alleen nog binnen een kerkgebouw en de zondagliturgie te merken sinds de zogenaamde verinnerlijking van de Veertigdagentijd naar verzoening en innerlijke intentie uit de zestiger jaren van vorige eeuw. Hoogstens hoor je nog over een sponsortocht voor Broederlijk Delen in de scholen spreken. Met alle uiterlijke en lichamelijke belevingen ervan werd ook de innerlijke zijde van bekering en levensverandering ervan overboord gegooid. De islamleerkracht en katholieke leerkracht erkenden dat zelf in hun korte evaluatie aan het slot van het gesprek.

Folklore van vroeger

Het volksbewustzijn bij de katholieke christenen heeft alleen nog folklore overgehouden: het wordt niet meer be-

leefd. De kinderen horen hun ouders en grootouders slechts spreken 'hoe het vroeger was'. Velen van hen kunnen zeggen als het over godsdienst gaat wat men soms over eten hoort zeggen: 'Haas is lekker eten, want ik heb het mijn grootvader zien eten.'

En ondertussen groeien weelderig de vooroordelen en de beeldvorming waaraan de leerkrachten van godsdienst en zedenleer proberen te werken. Jan Van Wiele zegt over die vooroordelen in het boek 'Religieus opvoeden in een multiculturele samenleving' dat er in het domein van de godsdienstwetenschap op het gebied van interreligieus en multicultureel onderricht nog maar weinig studiewerk verricht is over de vooroordelen. Zijn zeer verruimende reflecties daaromtrent zouden een eerste uitgangspunt kunnen vormen voor ieder die grensoverschrijdend zowel als godsdienstleerkrachten als als pastores en imams op weg willen proberen te gaan.

2. De bekommernis van de plaatselijke godsdienstgemeenschappen verbreden: Zijn er elementen voor perspectief voor samenwerking van pastores en imams in het onderwijs door hen te ondersteunen vanuit de gemeenschappen ?

Een andere beperking is de zichtbare afwezigheid van godsdienstig gemeenschapsleven van de parochie en de moskeegemeenschap bij godsdienstige schoolprojecten als deze.

Natuurlijk is een school een geheel eigen project en dient zij dat ook te hebben op godsdienstig vlak. Toch dient er vermoedelijk een nieuwe weg van samenwerking gezocht te worden waar plaatselijke godsdienstgemeenschappen mee zulke projecten in scholen mee ondersteunen en mee dragen. De oude Belgische weg van als godsdienstgemeenschap het eigen schoolproject te dragen dient dan verbreed te worden naar het samen dragen met andersgelovige gemeenschappen van de interreligieuze opvoeding van kinderen en jeugd.

Rol van Abrahamhuis

'Kan Het Abrahamhuis, als vereniging waarin alle godsdienstige gemeenschappen zich in het Genkse op permanente basis ontmoeten, in deze een taak vervullen?' vroegen we ons af aan het einde. Dan zouden de thans kleiner wordende christelijke belevingsgemeenschappen (4% beleeft zijn godsdienst nog) aan het interreligieus samenwerken en inter-religieus opvoeden een prioritaire plaats moeten proberen te geven in hun pastoraal en theologisch denken en leven, en de vele won-

den die wij op deze vlakken hebben onder ogen moeten zien en er aan werken. Samen met andere geloofsgemeenschappen.

Dan is het tijd om de proeve van interreligieuze theologie van Wiel Logister eens te overwegen in het reeds hoger- vermeldde boek. Daar in noemt hij 'Jezus als bron van assertiviteit en pluraliteit'. Benoît Standaert gaf dat gedachtengoed de naam van zijn boek: 'de Jezusruimte binnentreden'. In die ruimte kunnen zowel islamitische als cristelijke gemeenschappen binnentreden.

Kleine bibliografie

'Ontmoeting. De islam binnen de katholieke godsdienstlessen in het basisonderwijs.' Frans Hitchinson. April 2002. Pp.128; 6 Eur; afz. cahier *De Katholieke Schoolgids*. Bestellen bij: De Katholieke Schoolgids, Stijn Streuvels 9, B-9111 Belsele.

Religieus opvoeden in een multiculturele samenleving. Bert Roebben(red.), Davidsfonds/Leuven 2000, Blijde Inkomststraat 79-81 B-3000 Leuven, 196 pp.; 795 BEF; ISBN 90-5826-025-9

De Jezusruimte. Verkenning beleving en ontmoeting. Benoît Standaert, Lannoo/Ten Have 2000

Boeken

Bernd Neuser (Hg.) **Dialog im Wandel**, Der christlich-islamische Dialog Anfänge Krisen neue Wege, Neukirchen, Neukirchener Verlagshaus 2005, 184 S

Het adviescentrum voor ontmoeting tussen christenen en moslims in beide “evangelische Landeskirchen” in Nordrhein en Westfalen heeft na twintig jaar de balans opgemaakt en die neergelegd in het hierboven genoemde boek. Bernd Neuser, de derde leider van dit centrum, had de eindredactie. Het gaat in dit boek dus niet om heel Duitsland, maar om een gebied grenzend aan ons land en ongeveer even groot, met 18 miljoen inwoners en met een even hoge concentratie merendeels nieuwe moslims van vooral Turkse origine.

Van de in totaal dertien auteurs zijn twee moslim. De bijdragen van beide moslims Hüseyin Inam en Aiman Mazyek horen tot de beste beschouwingen over dialoog die ik ken.

Heinrich Rothe, de opvolger van Gerhard Jasper, stichter van het centrum, analyseert de houding en uitspraken van de leiders van zowel de evangelisch-lutherse als rooms-katholieke kerk over de islam en moslims. Deze leiders hadden op de televisie gesteld

dat het na 11 september 2001 en na de moord op Theo van Gogh uit moest zijn met de “Kuscheldialoog”, waarbij verschillen worden verdoezeld! Alsof Professor Kuschel daarvoor zou pleiten! Moslims moest duidelijk worden gemaakt hoe ze zich hebben te gedragen in een democratische samenleving. Rothe toont met veel praktijkvoorbeelden aan dat deze voorstelling van zaken niet klopt met de werkelijkheid van de ontmoeting van elke dag.

Oud-islamreferent voor heel Duitsland, Heinz Klautke uit Hannover, doet verslag van twintig jaar meerdaagse studiebijeenkomsten van predikanten en Turkse imams. Alles is intussen bespreekbaar. Meer dan 150 predikanten namen over langere periodes aan deze gesprekken deel.

Mw. Dorthé Kallasch-Raunig vertelt over een gezamenlijke actie van moslim- en christenvrouwen. Via de laatste Kirchentag werden hun ervaringen doorgegeven aan andere vrouwen elders in het land.

Twee predikantes doen verslag van de trainingen van imams en moslim ziekenbezoeksters binnen het kader van de protestantse en katholieke geestelijke verzorging in ziekenhuizen.

Twee bijdragen gaan over een kerkelijke initiatief voor professionele bemiddeling in conflictsituaties tussen autochtone en allochtone groepen. De Duitse kerken beschikken over goede voorlichtingsliteratuur over beide religies, die enkele malen door Turkse instanties werden overgenomen en vertaald. Beide Duitse "Landeskirchen" zijn straf georganiseerd met het oog op de interreligieuze dialoog met een netwerk van in opdracht van de synode benoemde "Islambeauftragten". De Duitse kerken zijn wat dat betreft veel minder vrijblijvend dan de Nederlandse! Elke 'Kirchenkreis' (classis) heeft een predikant die tevens "Islambeauftragter" is. In Westfalen 44 en in Nordrhein 52. Sommige "Kreisen" in het Ruhrgebied met hoge concentraties moslims hebben er meer per "Kreis". Deze mannen en vrouwen komen enkele

malen per jaar bijeen voor trainingen, studiedagen en uitwisseling van ervaringen. Bernd Neuser organiseert deze dagen. De schrijver van deze recensie heeft sedert zijn emeritering aan drie van deze studiedagen meegewerkt en kwam onder de indruk van het engagement en de kennis van zaken van de meeste deelnemers. We kunnen veel van elkaar leren. - Jan Slomp

Profeten in de islamitische Traditie, Ahmed Kadri El Helou, 240 bl., Uitg. Oase, Zoetermeer, 2005 ISBN : 90-74792-17-0, 17,50 euro.

In zijn jeugd kon de auteur in Alexandrië met joden en Koptische christenen over dezelfde profeten praten. Ofschoon de bijbel een variatie kent aan titels (aartsvaders, richteren, koningen, profeten), noemt de Koran ze allen profeten. De verhalen in het boek komen uit de Koran en andere tradities. De auteur gebruikte in zijn docententijd in Amerika "oude geschriften en naslagwerken van alle tradities als bronnen

ter voorbereiding van mijn lessen. Ik was enorm geïnspireerd door het werk van Abdul Hamid Gooda As-Sahar, die gesprekken aan de verhalen toevoegde. Deze toegevoegde dialogen hebben als gevolg dat de verhalen duidelijker en leesbaarder worden”.

De volgende profeten worden behandeld : Adam, Noeh (Noach), Hoed, Salihi, Ibrahiem(Abraham), Ismaïel (Ismaël), Joesoef (Jozef), Moesa (Mozes) Dawoed (David), Soeleymaan (Salomon), Joenis (Jonas), Ajjoeb (Job), Iesa (Jezus). De meeste profeten krijgen ongeveer 11 bladzijden toegewezen.

Mozes krijgt er 38, Jozef 34, Jezus 32, en Salomon 22.

Bij de bronnen worden naast de Koran, exegetische werken en verhalen van profeten (قصص لانبيا ء) ook het Oude (Al'Ahdol- Qadiem) en het Nieuwe Testament (Al'Ahdol Jadied) vermeld, en zelfs het Indjiel Barnaba, het Evangelie van Barnabas, waarvan men sinds lange tijd weet dat het een vervalsing is.

De verhalen lijken dus samengesteld te zijn uit zowel islamitische als christelijke bronnen, zonder dat in de tekst naar deze bronnen wordt verwezen. Het blijft dus moeilijk te achterhalen welke details uit welke bronnen komen. Zo zullen teksten zowel voor moslims als christenen herkenbaar zijn maar niet tegelijkertijd. Alleen een aantal koran-teksten wordt duidelijk cursief gedrukt met expliciete verwijzing naar hoofdstuk en vers. De vraag is dus of de titel klopt: profeten in de *islamitische* traditie?

Men kan zich ook afvragen waarom bij Abraham niet het verhaal van het offer van Izaak (of Ismael) wordt vermeld, zo wezenlijk in de joods-christelijke traditie. Ook de ervaringen van Mozes met zijn spirituele gids al-Khidr worden weggelaten, misschien omdat dit niet in het Oude Testament staat. En de kruisdood van Jezus wordt al helemaal doodgezwegen, misschien omdat de Koran deze ontkent. Heeft de auteur vooral de nadruk willen leggen op gemeenschappelijke verhalen en tradities?

Men kan hem zeker geen kwade intentie verwijten, de bruikbaarheid van het boek wordt echter door de onduidelijk-

heid van de bronnen wel moeilijker. - P.R. N.B. Zie ook Dadel's in de Oase bl. 176.

Moslims hier en daar

Christelijke wensen voor Ramadan

Bij het begin van de ramadan sprak **premier Balkenende** de moslims in Nederland via een videoboodschap toe:

“De ramadan is een bijzondere maand voor u en voor heel veel mensen in ons land. Het is periode van zuivering. Van saamhorigheid. Van bezinning. En natuurlijk ook -na zonsondergang- van gezelligheid. Een religieuze traditie met voor velen een grote betekenis. Ook de ramadan hoort in Nederland thuis. Net zoals alle Nederlandse moslims bij ons land horen. We weten soms zo weinig van elkaar. We beseffen zo weinig hoeveel waardevols er bij anderen te vinden is. Vlak om de hoek. Achter voordeuren in onze eigen straat of wijk. We weten allemaal dat er spanningen zijn in ons land. Maar we weten ook allemaal wat de oplossing is. Samen pal staan voor verdraagzaamheid. Samen nee zeggen tegen geweld en discriminatie. Ons niet uit elkaar laten spelen door die kleine groep die haat predikt. De ramadan verkondigt een andere boodschap. Een positieve boodschap van harmonie en verbroedering. Voor moslims en niet-moslims. Ik wens u een gezegende ramadan toe.”

Ook de **Raad van Kerken** in Nederland heeft ieder jaar aandacht voor de Ramadan en wenst de moslims alle goeds voor het afsluitende suikerfeest, dit jaar op 3 november.

„Het afgelopen jaar was voor ons allen een zeer bewogen tijd. De gebeurtenissen zijn voor ons een aansporing met u samen te blijven werken aan een vreedzame en verdraagzame samenleving. Daarom ontmoeten we elkaar graag en regelmatig, van hart tot hart en van gemeenschap tot gemeenschap.”

De voorzitter van de **Pauselijke Raad voor de Dialoog**, Mgr. M. Fitzgerald citeert in zijn boodschap woorden van Paus Benedictus XVI: “Ik wil mijn waardering uitspreken voor de ontwikkeling van de dialoog tussen moslims en christenen, zowel op lokaal als internationaal niveau. Ik verzeker u dat de Kerk bruggen van vriendschap wil blijven bouwen met de volgelingen van alle religies, om zo te streven naar het werkelijke welzijn van ieder mens en de samenleving als geheel.” Hij sloot af met: “Het is daarom geboden om een oprechte en waarachtige dialoog aan te gaan, gebaseerd op respect voor de waardigheid van ieder mens, geschapen, zoals wij christenen vast geloven, naar het beeld en de gelijkenis van God”

Mgr. Fitzgerald besluit: “Aangemoedigd door deze woorden van de paus is het aan ons om onze betrokkenheid te vergroten waar het gaat om de ontwikkeling van goede betrekkingen tussen mensen van verschillende religies, om de culturele dialoog te bevorderen en samen te werken aan meer gerechtigheid en duurzame vrede. Laten wij, als christenen en moslims, tonen dat wij samen kunnen leven in werkelijke verbondenheid, altijd strevend om de wil te doen van de genadige God die de mensheid geschapen heeft om één familie te vormen.”

Dialoog en diaconie via de maag

Steeds meer nodigen moslims in de Ramadan bij het verbreken van de vasten christenen en/of burens uit om samen van de maaltijd te genieten onder het voeren van een goed gesprek.

Zo ook in de Amsterdamse Bos en Lommerwijk, waar de sociale cohesie best wat versterking kan gebruiken. De diaconie van de

Protestantse Gemeente Amsterdam organiseert in samenwerking met Ihsaan (islamitisch maatschappelijk activeringswerk) een aantal iftaar-avonden. Volgens Ceylan Weber-Pektas van Al-Nisa 'houdt geloven in dat je sociaal bent'. Ook Marcouch van de Unie van Marokkaanse moskeeën in Amsterdam vindt dat moskeeën een sociale functie hebben.

De Haagse studentenvereniging **MashriQ** organiseerde op 19 oktober in de Aula van de Haagse Hogeschool een Benefiet-Iftar ten behoeve van de slachtoffers van de aardbeving in Pakistan met een gevarieerd programma: Lezing door Tasneem Sadiq, entertainment en een veiling van mooie en bijzondere spullen. De opbrengst zal in zijn geheel ten goede komen aan de slachtoffers in Pakistan. "Veel van onze vrijwilligers (vooral jongeren/studenten) zetten zich vanaf de eerste dagen al in om overal waar mogelijk (scholen, werk, burens, moskeeën) geld en kleding in te zamelen. De volhardende inzet van onze leden heeft de afgelopen dagen al voor veel opbrengst gezorgd, waardoor men nog meer vastberaden doorgaat met inzamelen. Tot op heden hebben wij al meer dan 12.000 zakken met kleding en dekens mogen ontvangen." www.mashriq.nl

Abdullahi An-Na'im

Op woensdag 28 September sprak Prof. Abdullahi An-Na'im over over rechten van vrouwen en rechten van niet-moslims.

Abdullahi An-Na'im is een Soedanees (nu in Canada werkzaam), volgeling van Mahmoud Taha, die een 'omgekeerde Mohammed' voorstelt: de vroege uitspraken van Mohammed in Mekka waar hij zeer tolerant was, moeten belangrijker worden geacht dan de latere Medina-verzen, toen Mohammed als politicus ook compromissen moest sluiten. An-Na'im had zeer duidelijke en revolutionaire stellingen zoals: geen enkele islamitische staat kan of mag de sharia opleggen omdat geen enkele menselijke regering tot Gods wetten kan verplichten. De Koran mag dan goddelijk zijn, de uitleg van de Koran en de wetten van de sharia blijven menselijk. Omdat sommige absolute beweringen van de Koran zoals soera 4: 34 en 9 :5 niet kunnen worden uitgelegd, zelfs niet door nieuwe en liberale interpretatie via idjtihad, moeten moslims overgaan tot een andere methodologie, als het gaat om de bronnen van het recht (fiqh) te bestuderen. Hij gaf het voorbeeld van de kalief Omar. Deze kende uitspraken van de Koran en hiermee overeenkomend gedrag van de profeet Mohammed. Toch handelde Omar niet zoals de Koran en het voorbeeld van Mohammed aangaven.

An-Na'im doelt vooral op teksten over vrouwen en niet-moslims. Een moslim moet opkomen voor de mensenrechten en dit is niet strijdig met de islamitische wet.

Dadels in de Oase

Jezus kan niet in december geboren zijn want in de Koran zegt een stem tegen Maria na de geboorte van Jezus: "Schud de stam van de dadelpalm heen en weer, dan zullen er rijpe dadels naar beneden komen". Maar in december zijn er geen rijpe dadels meer aan de bomen. Dus....

Vanzelfsprekend was deze boutade geen aanval op het christendom van de kant van Ahmed Kadri el Helou, auteur van

het boek *Profeten in de islamitische traditie* (zie onder boekbespreking).

Integendeel, alleen al het kader van de presentatie van dit boek van uitgeverij Oase verwees naar een hechte samenwerking tussen auteur en de Oase-kerk in Zoetermeer van ds. J. v.d. Linden. Islam en christendom kennen gemeenschappelijke verhalen over profeten zoals het verhaal van Mozes en het water uit de rots in de oase van Elim, prachtig verbeeld in een raam van de kerk. Sinds 1992 werkt ds. v.d. Linden samen met de in Alexandrië tussen joden en christenen opgegroeide El Helou.

Maar de samenwerking reikt verder dan Zoetermeer. Het pas uitgegeven boek wordt immers al gebruikt in de catechese voor moslim en christelijke kinderen in de Schilderswijk in Den Haag.

Elke de Jong, theologe, gebruikt het boek om verhalen te vertellen uit de joods-christelijke traditie, die ook in de islam bestaan. De verhalen worden zo herkenbaar voor islamitische kinderen. Zij wil leerlingen met elkaar

in gesprek brengen en zowel overeenkomsten als verschillen bespreekbaar maken.

De projectgroep Geloven Zoetermeer, voortgekomen uit een tentoonstelling in het stadsmuseum, heeft in het najaar van 2005 bijeenkomsten georganiseerd rond schepping en geloofsvisie, een wandeling (Bewegen naar vrede), gevolgd door een Pot-luck maaltijd en een Marokko-reis. (informatie jw.linden@zonnet.nl)

Wat kon er beter de goede sfeer vertolken tijdens de receptie dan drie soorten dadels uit Egypte? – P.R.

NIEUWE EXECUTIEVE (België)

Op zondag 2 oktober 2005 heeft de Belgische Moslimraad, bestaande uit 68 leden, de 17 leden gekozen van de Moslimexecutieve. De Moslimexecutieve is het uitvoerend orgaan van de Moslimraad die op 20 maart 2005 werd verkozen door 70.000 ingeschreven daartoe stemgerechtigde moslims in België. De 17 leden van de Executieve werden allen gekeurd door de Belgische Staatsveiligheid. Acht van de zeventien zetels zijn bezet door moslims van Turkse afkomst, zes door moslims van Marokkaanse afkomst, de resterende zetels gaan naar tot de islam overgegangene Belgen en naar moslims van andere nationale oorsprong zoals Pakistani en Irakezen en anderen. Volgens de verkiezingen van maart zouden de moslims van Turkse afkomst 10 zetels kunnen krijgen, doch zij stonden er twee af aan de moslims van Marokkaanse afkomst.

Andere verdeling

In de huidige Moslimraad hebben de moslims van Turkse origine 40 van de 68 zetels en de moslims van Marokkaanse afkomst hebben er 20. Op 20 maart 11 kwam in België 63% van de ingeschreven kiezers stemmen, in de provincie Limburg bedroeg dat zelfs 76%. De verdeling van de zetels was in 1998 geheel anders: de moslims van Marokkaanse afkomst hadden 27 zetels en de moslims van Turkse afkomst hadden 17 zetels, de Belgen die tot de islam overgingen hadden 12 zetels en de overige moslims afkomstig uit andere nationaliteiten hadden eveneens 12 zetels. Dit verschil ligt in het feit dat in de nieuwe moslimraad de zetels verdeeld zijn op basis van het aantal inschrijvingen, terwijl in de vorige Moslimraad van 1998 de zetels waren verdeeld op basis van het aantal moslims van Turkse en Marokkaanse origine. Het lage aantal inschrijvingen van Marokkaanse origine ligt aan de boycot van de verkiezingen door de moskeeën van Marokkaanse afkomst, behalve in de provincie Limburg. Het heeft heel wat tijd aan vergaderingen gekost omdat bij de overgang de voorgaande Executieve niet zo maar haar mandaat afgaf en schulden achterliet die eerst

in orde moesten worden gemaakt. Bovendien moesten onderwijl ook alle verkozenen worden gescreend zoals voorgeschreven in de Belgische wetgeving. Een nieuwigheid in de samenstelling is typisch Belgisch: er zal in de Executieve een Franstalige en een Nederlandstalige 'Kamer' zijn. Zo is de ondervoorzitter, Hacer Düzgün, een 29 jarige uit Limburg afkomstige theologe van Turkse oorsprong, die het hoogste aantal stemmen haalde op 20 maart (3640 stemmen), tevens voorzitter van de Vlaamse Kamer in de Executieve die eigen Vlaamse moslimaangelegenheden kan behandelen.

Ondertussen heeft de Moslimraad al voor de aanstelling van de Executieve contacten gehad met de minister van Onderwijs in Vlaanderen, Vandenbroucke, en met hem de problematiek van de islamitische godsdienstleerkrachten besproken. Andere punten op het programma zal de erkenning van de moskeeën zijn die aan de regering zullen worden voorgedragen door de Moslimraad, die vanaf nu de nieuwe officiële gesprekspartner is van de Belgische regering.

Begin Ramadan

We eindigen dit nieuws omtrent de Moslim-executieven met één van de discussiepunten die op de agenda zullen komen. Het betreft het vastleggen van het begin van de Ramadan 2005. Op maandagavond, 3 oktober 2005 om 21 uur maakt de theologische commissie van de Moslimraad bekend dat dinsdag 4 oktober de Ramadan zou beginnen. Zoals bij de vorige Executieve en Moslimraad is deze bekendmaking en vastlegging van deze dag één van de taken omdat Marokkaanse en Turkse moslims er een andere manier van telling op na houden. De Turken berekenen namelijk de dag aan de stand van de maan en leggen die vooraf vast op de kalender, de Marokkanen wachten af omdat zij met hun eigen ogen de nieuwe maan eerst moeten zien. De meeste moskeeën van Turkse afkomst, verbonden met de Diyanet, begonnen alzo de Ramadan niet op 3 oktober maar op woensdag 4 oktober, terwijl

de moskeeën van Marokkaanse oorsprong op 3 oktober begonnen. Er is dus nog werk aan een gezamenlijke weg. – S. Lambregs, België.

Orgaandonatie

Moslims worden binnenkort tijdens de vrijdagmiddagpreek in hun moskee nadrukkelijk opgeroepen zich aan te melden als orgaandonor. Direct na afloop krijgen zij een donorcard uitgereikt.

De Turks-islamitische organisatie Milli Görüs reageert hiermee op het verwijt van minister Hoogervorst van Volksgezondheid dat moslims vanwege hun geloof wel organen willen ontvangen, maar niet willen afstaan. Milli Görüs begint het donorproject eind dit jaar in tien van haar 22 moskeeën. Voorwaarde is dat een voorlichtingsvideo gereed is. Daarin komen moslims aan het woord wier leven gered is door een orgaantransplantatie. Directeur Karacaer: 'De video wordt na de preek vertoond. Anders blijft de boodschap niet hangen.'

De opmerkingen van Hoogervorst wekten dit voorjaar beroering in islamitische kringen. Volgens Karacaer is het niet waar dat moslims vanwege hun religie geen orgaandonor kunnen zijn. Wel is sprake van onbekendheid met het afstaan van organen, alsook onwil om zich ermee bezig te houden. 'Er moest iets gebeuren. Daar waren wij al mee bezig. De uitspraken van Hoogervorst hebben dat versneld.'

Naast de video – die mede door gezondheidsorganisatie NIGZ wordt gefinancierd – komt Milli Görüs ook met folders en een serie andere bijeenkomsten voor moslimgelovigen. Bron : Volkskrant, Ochtendnieuwsbrief, 12 oktober, 2005.

Anglicaanse kerk in Qatar

In het oliestaatje Qatar wordt in 2006 voor 7 miljoen dollar een Anglicaans kerk-centrum gebouwd. Dit wordt in Qatar de eerste doelbewust gebouwde kerk. Volgens de Anglicaanse bisschop Clive Handford, die vanuit Cyprus, Nicosia, dit gebied onder zijn jurisdictie heeft " is Qatar een zeer belangrijk land in het Midden Oosten en zijn deze bouwplan-

nen een duidelijk teken van dialoog en begrip tussen christenen en moslims. Bron ENI

Ook in **Tunesië** wordt op het toeristische eiland Djerba op verzoek van de regering een oude kerk weer heropend. Bron: bisdomblad Wahraan

Evenementen

Wel gezien maar niet gesproken

Gelderse Ontmoetingsdag voor vrouwen uit islam en christendom op 12 november in Arnhem met Naziha Ahaggan, Aynur Bayram, Jeanne van den Bogaard, Alie Brandwijk, Zineb Elkhannaji, Marion van Hilten, Marianne Paas, Sabijn van Rijsewijk en Joke Verkuijlen en 6 workshops. Opgave: PDC Gelderland t.a.v. Bretta van Middelkoop-Slijkhuis, Postbus 1238, 6801 BE Arnhem of via een e-mailbericht naar l.van.middelkoop@pkn.

Toekomst voor dialoog?

Studiemiddag op 29 november bij PKN, Utrecht voor voorlichters islam en contactpersonen christenen en moslims over de spanning tussen negatieve berichtgeving en positieve ervaringen. Met medewerking van prof. dr. N. van Doorn-harder en Ceylan Pekta -Weber. Informatie en opgave: j.postma@pkn.nl of telefonisch 030 – 880 14 68